

G. OPRESCU ÎN CAPTIVITATEA PUTERILOR CENTRALE DE LA TURNU SEVERIN LA GOLEMO KONARE ȘI ÎNAPOI (1917–1918)

de IOANA APOSTOL

Abstract. The First World War was a trying time for G. Oprescu, art historian and founder of the Romanian Institute of Art History. In 1917, while he was working as a French teacher and head of the “Traian” high-school in the town of Turnu Severin, south-west of Romania, he became victim of the military conflict as a civilian internee of the Central Powers. For 18 months he was deprived of his freedom and held in places of detention and internment camps in Romania and Bulgaria. His captivity began after he was arrested in February 1917 along with other professors and local community leaders. He was held in a cell-like room at the “Traian” Hotel in Turnu Severin and then interned at the Tismana Monastery and the Military Circle in Bucharest, the headquarters of the German’s Hauptwache. In September 1917, along with his Turnu Severin group of internees, he was deported to Bulgaria. After a gruelling journey in freight wagons and on foot, Oprescu was interned at Philippopolis/Plovdiv and then, from March 1918, in an improvised camp nearby, Golemo-Konare. Bulgaria’s internment camps left deep traumas on the minds and bodies of the prisoners, all of them recounting in unison of the hunger, cold, illness and abusive treatment they endured. In the summer of 1918, after a year and a half of captivity, the Romanian civilians, including G. Oprescu, were repatriated and released. The article uses as sources a fragment of G. Oprescu’s unpublished memoirs written in 1968 and the official statements of his fellow internees gave to the Romanian authorities after their repatriation in 1918.

Keywords: G. Oprescu, The First World War, civilian internees, Romania, Bulgaria, Turnu Severin, Tismana Monastery, Philippopolis, Plovdiv, Golemo-Konare.

Anii Primului Război Mondial au marcat o perioadă zbuciumată și extrem de dificilă pentru G. Oprescu (1881–1969). Profesor de limba franceză și proaspăt director al Liceului „Traian” din Turnu Severin, Oprescu resimte direct și dureros conflictul militar, ca internat civil timp de 18 luni, în lagărele de prizonieri ale Puterilor Centrale de pe teritoriul României și Bulgariiei. Douăzeci de pagini cu amintiri din anii captivității, provenite din manuscrisul autobiografiei sale¹, se păstrează în Arhiva Istorică a Bibliotecii Naționale a României². O altă parte a manuscrisului a fost publicată în anul 1968 în cotidianul severinean *Văitorul*, unde Oprescu rememorează anii petrecuți la catedra de franceză a Liceului „Traian” și viața sa din Turnu Severin³. Cele două materiale acoperă perioada 1908–1920 și dezvăluie o pagină foarte puțin cunoscută din biografia profesorului.

G. Oprescu și-a pus pe hârtie amintirile despre Primul Război Mondial la mai mult de cinci decenii după episoadele povestite⁴, așadar relatarea este pe alocuri imprecisă, fiind în fapt o narațiune subiectivă a întâmplărilor care l-au marcat cel mai mult în timpul captivității. Scriindu-și amintirile, în ciuda memoriei sale fenomenale, profesorul nu a fost neapărat preocupat de cronologia faptelor sau de acuratețea informațiilor. Scrierea memorialistică este până la urmă o sinteză subiectivă și retrospectivă a vieții individului. De aceea, am întregit și nuanțat relatările lui G. Oprescu făcând apel la mărturiile altor severineni arestați și internați odată cu el. Mărturiile acestora sunt păstrate în documentele administrației municipale Turnu Severin din 1916–1920 sub forma declarațiilor pe care foștii prizonieri le-au dat după repatrierea din 1918 și sunt extrem de valoroase, fiind scrise la cald, chiar după desfășurarea evenimentelor⁵.

¹ În 1968, cu un an înainte de decesul său, G. Oprescu a predat Editurii Meridiane manuscrisul unui volum memorialistic, însă cartea nu a văzut niciodată lumina tiparului.

² Biblioteca Națională a României. Arhiva istorică (BNR.AI), Fondul G. Oprescu–Constantin Ionescu-Mihăești, d. 15, *Fragment dintr-o lucrare de memorii a lui G. Oprescu*, f. 131–150.

³ „Acad. George Oprescu își amintește...(I–V)” în *Văitorul. Organ al Comitetului Județean Mehedinți al P.C.R. și al Consiliului Popular Județean Provizoriu*, anul I, nr. 6, 7, 8, 9, 12/1968.

⁴ Cf. *Ibidem*, nr. 6/1968, p. 9.

⁵ Tudor Rățoi, Nicolae Chipurici, *Documente ale municipalității severinene 1916–1920*, vol. V, Craiova, 2009.

Oprescu la Turnu Severin: începutul războiului, bombardamentele și ocupația

După absolvirea *cum laude* din 1904 a Facultății de Litere și Filosofie⁶, Oprescu a primit postul de profesor de limba franceză la Gimnaziul din Giurgiu, unde a lucrat până în 1908, când și-a preluat catedra de la Liceul „Traian” din Turnu Severin. Aici a fost profesor de limba franceză și director al internatului elevilor⁷, iar din 1914 până în 1920, director al liceului⁸. Începutul Primului Război Mondial îl găsește pe G. Oprescu la Paris, unde își petrecea vacanța de vară din 1914. Invazia armatelor germane în nord-estul Franței a făcut ca Oprescu să fie nevoit să urmeze o rută ocolitoare pentru întoarcerea în țară, prin Marsilia și Istanbul⁹. Chiar după întoarcerea sa din Franța, la cererea amicilor severineni, profesorul a susținut o conferință despre entuziasmul cu care Franța a intrat în război. Discursul său a fost primit favorabil de o parte a publicului, dar, în același timp, i-a scandalizat pe germanofili. Episodul îl propulsează pe Oprescu în percepția publică drept francofil și susținător al Antantei: „Ajunsesem, din punctul lor de vedere, un dușman care trebuia să fie pus la «locul lui»”¹⁰.

Fig. 1. G. Oprescu și elevii de la liceul „Traian” într-o excursie, BAR.

⁶ Serviciul Municipal București al Arhivelor Naționale (SMBAN), Fondul Universitatea București. Facultatea de filologie, d. 99/1904, f. 273

⁷ „Acad. George Oprescu își amintește...(II)” în *loc.cit.*, nr. 7/1968, p. 9.

⁸ Gabriela Dumitrescu (ed.), *Centenar George Oprescu 1881–1969. Expoziție omagială*, București, Biblioteca Academiei Române, 1981, p. 15.

⁹ „Acad. George Oprescu își amintește...(II)” ..., p. 9.

¹⁰ BNR.AI, *Fragment...*, f. 131.

Doi ani mai târziu, în 1916, Turnu Severin, ca și restul țării, se pregătea de război. Măsurile luate de administrația locală anunțau iminența intrării României în război. În luna aprilie au fost suspendate transporturile din Severin către frontiera de vest, iar în luna mai au fost demarate lucrări cu caracter militar în Câmpia Severinului. Autoritățile pregăteau mobilizarea în caz de război, întocmeau evidențe privind rechizițiile de bunuri și colectarea de materiale necesare armatei, recenzau autovehiculele din oraș, cantitățile de combustibili și evaluau funcționarea uzinelor de apă și electricitate¹¹. Primul bombardament asupra orașului Turnu Severin a avut loc pe 16/29 august 1916, chiar a doua zi după intrarea României în război, ajungându-se ca din luna septembrie legăturile feroviare cu Bucureștiul să fie perturbate, fapt ce afecta aprovizionarea orașului, în primul rând cea cu combustibili. Ca urmare a înțetirii bombardamentelor și a avansării frontului de la Dunăre și Cerna, din luna octombrie trenurile nu au mai ajuns în Turnu Severin, oprind doar în Strehaia¹².

Pe timpul bombardamentelor, în Turnu Severin cădeau zilnic opt–nouă obuze. Multe erau dirijate spre șirul de case de pe strada Principală, strada cea mai apropiată de malul Dunării, și în special înspre casa în care locuia Oprescu, care se afla pe cel mai înalt punct al străzii, așadar ușor de reperat. Anticipând ocuparea orașului și neîndeplinind condițiile de conșcripție în armată, fiind proaspăt vindecat de tuberculoză, G. Oprescu, împreună cu profesorul de matematică și secretarul liceului, Petre Sergescu (1893–1954), decid să plece pe jos spre București, pentru a se pune acolo în slujba efortului de război și pentru a nu cădea captivi armatelor inamicului. După 15 km de drum, Oprescu și Sergescu se intersectează cu trupele Puterilor Centrale care coborau în Oltenia de la nord de Carpați și se văd nevoiți să se întoarcă în Severin¹³. Ajuns înapoi la liceu, Oprescu găsește acolo telegrama lui I. G. Duca, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, „care-mi ordona să nu părăsesc liceul în caz de invazie, ci să continui a rămâne în Severin. Evident, școală nu se mai putea face, eu aveam deci sarcina de a păstra liceul și averea lui în așteptarea evenimentelor”¹⁴. Primindu-și ordinul de la ministrul Duca, Oprescu o adăpostește în subsolul casei sale pe Maria, femeia de serviciu, și se instalează într-o cameră din internatul liceului, de unde putea să vadă „tot ce se întâmpla în liceu și în jurul lui, din punctul de vedere al bombardamentului bulgar, și în același timp eram oarecum în siguranță”¹⁵.

După aproximativ trei luni de bombardamente și confruntări militare, în ziua de 2 noiembrie 1916, Puterile Centrale au ocupat orașul. Prin *Comandatura de Etapă nr. 22 Turnu Severin* și *Comandatura Districtului Mehedinți*, trupele germano-austro-ungare au instituit timp de doi ani de zile un regim sever de ocupație, prin care se urmărea controlarea strictă a orașului și județului¹⁶. Locuitorilor li s-au eliberat noi acte de identitate, *ausweis*, s-a reglementat circulația persoanelor și birjelor în oraș, mai ales în timpul nopții, au fost identificați bărbații între 14–60 de ani pentru a fi folosiți la diverse munci în folosul armatei și autorităților de ocupație. Comerțul era atent monitorizat, s-a intervenit în alcătuirea bugetului local și au fost rechiziționate imobile și bunuri. În plus, activitatea școlară a fost suspendată, iar școlile, alături de cele mai frumoase case și clădiri din oraș, au revenit autorităților, ofițerilor și militarilor, dintre care Băile Comunale și clădirile Tribunalului au fost puse la dispoziția *Comandaturii de Etapă*¹⁷.

După luptele din Câmpia Severinului frontul a fost stabilizat, iar bombardamentele au încetat. Atunci autoritățile de ocupație și-au intrat deplin în atribuții, iar o parte din activitățile cotidiene ale orașului au fost reluate. La rândul său, Oprescu a putut să redeschidă Liceul „Traian” cu profesorii care nu fuseseră mobilizați suplinind și cursurile celor de pe front¹⁸.

Începutul captivității: arestarea și interogatoriul

În timpul Primului Război Mondial, doar în Europa au fost luați prizonieri circa 400 000 de civili. Aceștia erau în primul rând civilii considerați ostili de autoritățile de ocupație. Lor le urmau studenții străini,

¹¹ Tudor Rățoi, Nicolae Chipurici, *op.cit.*, p. 6.

¹² *Ibid.*, p. 6–7.

¹³ BNR.AI, *Fragment...*, f. 132.

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ Tudor Rățoi, Nicolae Chipurici, *op.cit.*, p. 7–8.

¹⁷ *Ibid.*, p. 8–9.

¹⁸ BNR.AI, *Fragment...*, f. 132.

oamenii de afaceri surprinși de război într-o țară străină, misionarii, marinarii comerciali și cetățenii străini stabiliți în alte țări¹⁹. Pentru că România a menținut un front activ alături de ruși, Puterile Centrale nu au putut să o ocupe în integralitate, așa cum făcuseră cu Serbia și Muntenegru. Astfel, numărul de civili români internați în lagăre a rămas mic, spre deosebire de cel al prizonierilor români combatanți capturați pe câmpul de luptă²⁰. Însă, la fel ca în Serbia, în primele luni ale ocupației Puterilor Centrale, autoritățile au urmărit în primul rând identificarea cetățenilor educați, considerați factori de coeziune și rezistență – ziaristi, profesori, funcționari, preoți și politicieni – și separarea lor de comunitatea locală prin arestări, internări și deportări. Ocupanții considerau aceste acțiuni mai degrabă măsuri de prevenție, decât măsuri punitive²¹. Primele și cele mai numeroase arestări au avut loc în timpul lunii februarie 1917. Printre primii cetățeni din Turnu Severin care au fost privați de libertate s-au numărat reprezentanții autorităților române: șeful poliției, șeful pompierilor, comisari de poliție, dirigintele poștei și șeful cenzurii Mehedinți²². Lor li s-au adăugat apoi alți membri de seamă ai comunității severinene, identificați drept antantofili: preotul Durak²³, lingvistul și folcloristul Vasile Vârcol, ziaristii Iorgu Protopopescu de la „Drapelul Severinului”²⁴ și Constantin Nicolau²⁵, directorul ziarului „Alarma Mehedințiului”²⁶ și diverși comercianți²⁷, avocați²⁸ și profesori. Printre aceștia din urmă s-au numărat mulți profesori de la Liceul „Traian”, în frunte cu G. Oprescu: Petre Sergescu²⁹, Nicolae N. Herescu³⁰, profesorul de desen Alexandru Resmeriță³¹, profesorii de muzică Ioan Șt. Paulian³² și Vasile I. Buică³³ și Gheorghe Cernăianu, directorul-institutor al Școlii nr. 3 de băieți³⁴.

Profesorii de la Liceul „Traian”, inclusiv Oprescu, au fost arestați în 7/21 februarie 1917 și interogați de reprezentanții autorităților ocupante. Un funcționar i-a citit lui Oprescu acuzațiile ce i se aduceau: organizarea de întruniri cu discursuri împotriva Puterilor Centrale și aliaților săi, susținerea de cursuri în localuri publice și cafenele în același scop. Profesorul a respins acuzațiile, declarându-se nevinovat, dar a adăugat în spirit de frondă: „Răspunsul meu absolut sincer, pe care l-am dat la întrebările dvs., după cum v-ați putea convinge, făcând cercetări, mă arată absolut inocent de faptul de a provoca sentimente ostile și agresive împotriva Puterilor Centrale. Fiindcă sunt un om cinstit, aș vrea să adaug că în fundul sufletului meu nu pot să fiu binevoitor unor puteri care au abuzat de slăbiciunea noastră, ne-au ocupat țara și ne țin acum sub stăpânirea lor. Rog să se noteze și acest răspuns din partea mea”³⁵. După interogatoriul, Oprescu primește ordinul să își facă bagajul și este escortat de un agent al Siguranței Puterilor Centrale la Hotelul „Traian”³⁶. Acest moment marchează începutul captivității lui G. Oprescu, care, laolaltă cu ceilalți internați civili, va petrece 18 luni în lagărele Puterilor Centrale din România (în Oltenia) și Bulgaria (la Philippopolis și Golemo-Konare), adică până la ieșirea României din război.

¹⁹ Jonathan F. Vance, „Civilian Internees. World War I” în Jonathan F. Vance (ed.), *Encyclopedia of Prisoners of War and Internment. Second Edition*, Millerton, NY, Grey House Publishing, 2006, p. 77.

²⁰ Bogdan Trifunović, „Prisoners of War and Internees (South East Europe)” în Ute Daniel, Peter Gatrell, Oliver Janz, Heather Jones, Jennifer Keene, Alan Kramer, and Bill Nasson (eds.), *1914–1918–online. International Encyclopedia of the First World War*, Berlin, Freie Universität Berlin, 2014, <https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/prisoners_of_war_and_internees_south_east_europe> accesat în 09.08.2018.

²¹ *Ibid.*

²² Tudor Rățoi, Nicolae Chipurici, *op.cit.*, crt. 245, 251, 258 și Serviciul Județean Mehedinți al Arhivelor Naționale (SJMANT), Fond Primăria orașului Turnu Severin, d. 16 bis/1918, f. 225, f. 229.

²³ SJMAN, *loc.cit.*, f. 294.

²⁴ *Ibid.*, f. 270.

²⁵ Tudor Rățoi, Nicolae Chipurici, *op.cit.*, crt. 243, Declarația ziaristului Iorgu Protopopescu din Turnu Severin cu privire la lipsirea sa de libertate și pagubele materiale suferite din partea autorităților militare de ocupație (1916–1918) și a celor bulgare, p. 257.

²⁶ SJMAN, *loc.cit.*, f. 228.

²⁷ Tudor Rățoi, Nicolae Chipurici, *op.cit.*, crt. 246, Memoriul comerciantului severinean Istrate Pereanu cu privire la arestarea, detenția, deportarea în Bulgaria, jaful, rechizițiile și suferințele îndurate din partea autorităților militare de ocupație ale Puterilor Centrale, p. 259; crt. 247, Memoriul lui Victor P. Măldădescu din Turnu Severin cu privire la suferințele îndurate și pagubele pricinuite de autoritățile militare de ocupație ale Puterilor Centrale, p. 261–262.

²⁸ *Ibid.*, crt. 254, Declarația lui C.T. Georgescu, avocat și om politic, privitoare la pagubele suferite din partea autorităților militare de ocupație ale Puterilor Centrale în anii 1916–1918, p. 271.

²⁹ *Ibid.*, crt. 250, Declarația a profesorului Petre Sergescu din Turnu Severin privitoare la represaliile suportate, ca ostatic, din partea Puterilor Centrale de ocupație, în anii 1916–1918, la rechizițiile, dările și amenzile ce i-au fost aplicate, p. 264–265.

³⁰ SJMAN, *loc.cit.*, f. 244

³¹ Tudor Rățoi, Nicolae Chipurici, *op.cit.*, crt. 257

³² *Ibid.*, p. 226, p. 271.

³³ *Ibid.*, crt. 248, Declarația profesorului de muzică Vasile I. Buică din Turnu Severin privind la suferințele îndurate în anii 1916–1918 din partea autorităților militare de ocupație ale Puterilor Centrale, p. 262.

³⁴ SJMAN, *loc.cit.*, f. 235.

³⁵ BNR.AI, *Fragment...*, f. 133–134.

³⁶ *Ibid.*, f. 134.

Fig. 2. G. Oprescu (în picioare, al doilea din stânga) și profesorii de la liceul „Traian”, cca. 1908, BAR.

În 1916, statutul prizonierilor de război era reglementat, deși cu multe lacune, prin câteva acorduri internaționale. Anumite prevederi din Convențiile de la Geneva din 1864 și 1906 îi vizau pe aceștia, însă doar pe cei răniți și bolnavi dintre ei³⁷. Totuși, în materie de prizonieri, în timpul Primului Război Mondial, au avut întâietate Convențiile de la Haga din 1899 și 1907, care conțineau prevederi mai largi³⁸ și ratificate de majoritatea statelor, atât de marile puteri, cât și de statele mai mici³⁹. Statutul de prizonier de război era acordat atât combatanților, cât și non-combatanților capturați. Condițiile de detenție și internare trebuiau să fie decente, prizonierii nu își pierdeau dreptul de proprietate, puteau fi folosiți pentru muncă, dar nu în sprijinul efortului de război al puterii inamice, și ar fi trebuit plătiți pentru muncile prestate. De asemenea, părțile beligerante trebuiau le să asigure prizonierilor aceleași condiții pe care le asigurau propriilor combatanți – hrană, îmbrăcăminte și adăpost – dar, în același timp le puteau aplica același pedepse ca și propriilor soldați⁴⁰. Și totuși, statutul civililor internați nu era clar precizat în nici una din convențiile de mai sus, și asta pentru că această categorie de prizonieri era până la urmă inedită, mase largi de civili nemaifiind capturate până atunci în confruntările dintre armate. Astfel, formulările vagi din Convențiile de la Geneva și Haga făceau ca prizonierii civili să rămână vulnerabili la abuzuri și represalii⁴¹.

Hotelul „Traian” și mănăstirea Tismana

La Turnu Severin, în intervalul februarie–mai 1917, ostaticii au fost ținuți, în regim de izolare, în camerele hotelului „Traian”⁴². Prizonierilor le era complet interzis orice contact cu exteriorul și nu primeau corespondență decât în mod clandestin. Fiecare dintre ei avea propria cameră, iar condițiile de trai erau bune,

³⁷ Tony Dawes, „International Law” în Jonathan F. Vance (ed.), *op.cit.*, p. 200.

³⁸ Jonathan F. Vance, „Geneva Conventions of 1864 and 1906” în Jonathan F. Vance (ed.), *op.cit.*, p. 150

³⁹ Patrick M. O’Neil, „Hague Conventions of 1899 and 1907”, *ibidem*, p. 171–172.

⁴⁰ *Ibid.*, p. 171.

⁴¹ Bogdan Trifunović, *loc.cit.*

⁴² Tudor Rățoi, Nicolae Chipurici, *op.cit.*, crt. 208, Memoriul profesorului Ioan Șt. Paulian, conținând descrierea internării și deportării lui și a altor 39 de persoane în Bulgaria, pentru atitudinea lor potrivnică Puterilor Centrale, p. 226.

mai ales în comparație cu cele care îi vor aștepta în lagărele de la Philippopolis și Golemo-Konare. Cel mai greu de suportat în această etapă a detenției erau lipsa de socializare și lipsa de aer, pentru că internații erau obligați să stea întotdeauna cu ferestrele de la camere închise⁴³. La acestea se mai adăuga comportamentul abuziv al santinelor, care, pe lângă limbajul injurios, pretindeau și sume de bani de la cei pe care îi aveau sub supraveghere⁴⁴. Dar viața de internat a devenit curând o rutină, prizonierii ajungând să fie convinși că vor rămâne în Hotelul „Traian” până la sfârșitul războiului⁴⁵.

Lucrurile nu au stat însă așa. Schimbarea a fost anunțată de apariția în hotel a unor spioni ai Puterilor Centrale, deghizați în ciobani, care se întorceau probabil dintr-o misiune de recunoaștere să își prezinte raportul: „Într-o bună zi, către seară, am văzut trecând pe dinaintea ferestrei mele trei ciobani, al căror costum era atât de *ultraciobănescu*, încât era sigur că totul reprezenta o mascaradă și un deghizament: o căciulă enormă, un cojoc la fel, opinci cum nu purtau ciobanii, și așa mai departe. Cei trei ciobani au intrat în camera alături de a mea unde îi așteptau funcționarii serviciului de informații al puterilor ocupante. Peretele nu era destul de gros ca din când în când să nu auzim unele cuvinte. M-am depărtat de el cât am putut, așa încât cei trei spioni îmbrăcați în ciobani, care veneau desigur de la munte, au putut să-și facă raportul lor, fără ca eu să-l pot auzi nici măcar parțial”⁴⁶. Atunci Oprescu a început să intuiască faptul că șederea lor la Hotelul „Traian” era provizorie. Într-adevăr, la începutul lunii mai 1917, prizonierii au fost separați și mutați în două lagăre din apropiere, cu regimuri considerabil mai severe. Tot grupul lui Oprescu, format din profesori, liberi profesioniști și comercianți, a mers la mănăstirea Tismana, iar grupul polițiștilor urbei au fost trimiși în lagărul miliar de la Slatina⁴⁷.

Civili severineni au rămas în lagărul de la Tismana până în iunie 1917. Erau adăpostiți în chilii și, ca o îmbunătățire față de condițiile anterioare de internare, se puteau bucura de aerul curat, fiindu-le permise scurte plimbări în jurul mănăstirii. Însă regimul instituit de gardienii de la Tismana era perceput mai acut de prizonieri. În memoriul său de după repatriere, profesorul Paulian sublinia înrăutățirea tratamentelor și presiunea taxelor pe care prizonierii erau nevoiți să le plătească⁴⁸, nu numai santinelor, ci și bucătăresei și oamenilor de serviciu⁴⁹. Profesorul Resmeriță reține și el atmosfera de teroare indusă de amenințările soldaților cum că tratamentul lor depindea de cel pe care Guvernul român din Iași îl va aplica ostaticilor Puterilor Centrale⁵⁰.

Din perioada petrecută la Tismana, Oprescu rememorează interacțiunile cu un preot cu caracter îndoielnic. Dacă la început, după lunile de reclusiune din camera hotelului Traian, profesorul s-a bucurat să aibă un interlocutor cu care îi era permis să converseze, în timp personajul nu i-a mai inspirat încredere. Oprescu îl suspecta de colaborare cu autoritățile de ocupație. „Ce nu-mi plăcea mai mult era nu numai impresia ce-mi făcea de a fi nesincer și, de ce să nu spun cuvântul, de a fi un instrument al inamicilor și de a ne spiona, ci faptul că fiind la mănăstirea Tismana, în posesiunea multor odoare medievale ce constau mai mult din broderii cu aur, el le scotea toată ziua și ni le arăta, mie și celorlalți. Atâta lipsă de atenție pentru lucruri atât de delicate, de prețioase și de rare nu era semn bun. N-am putut să controlez, dar n-aș fi uimit dacă o parte din odoarele acelea ar fi dispărut”⁵¹.

La mai puțin de o lună de la internarea la Tismana, situația grupului de severineni s-a înrăutățit dramatic. Zvonuri îngrijorătoare ajungeau la urechile prizonierilor, care aflau despre revolte ale unor săteni din împrejurimi împotriva ocupanților. Oprescu amintește, fără a da detalii, despre un grup de tineri mehedințeni care se organizau să împuște soldați inamici, acțiunile acestora constituind de fapt o amenințare la viața civililor internați la Tismana, ce riscau să fie executați drept represalii pentru acele tentative de

⁴³ BNR.AI, *Fragment...*, f. 134.

⁴⁴ Tudor Rățoi, Nicolae Chipurici, *op.cit.*, p. 226.

⁴⁵ BNR.AI, *Fragment...*, f. 134.

⁴⁶ *Ibid.*, f. 134.

⁴⁷ Tudor Rățoi, Nicolae Chipurici, *op.cit.*, crt. 208, Declarație a lui Ștefan Bunghețianu, șeful poliției din Turnu Severin, privitoare la pagubele și represiunea suferite din partea autorităților militare de ocupație în anii 1916–1918, p. 276–278.

⁴⁸ *Ibid.*, crt. 102, p. 131: pe parcursul internării la Tismana autoritățile comunale din Turnu Severin le-au trimis, cu autorizația Comandaturii germane, ajutoare bănești în valoare de câte 300 de lei de om.

⁴⁹ *Ibid.*, p. 227.

⁵⁰ Tudor Rățoi, Nicolae Chipurici, *op.cit.*, crt. 257, Declarația profesorului Alexandru Resmeriță din Turnu Severin privitoare la pagubele suferite din partea autorităților militare de ocupație ale Puterilor Centrale în anii 1916–1918, p. 275.

⁵¹ BNR.AI, *Fragment...*, f. 135.

rezistență⁵². Informația este confirmată și lămurită de Ioan Șt. Paulian: „La 11 iunie se spune că într-un sat din Mehedinți s-au revoltat locuitorii, omorând un ofițer ungar. Pentru ca executarea la moarte a 14 din ei să nu fie conturbată de o mișcare a cetățenilor severineni, ne ridică pe 10 din noi, izolându-ne imediat de ceilalți și ne pornesc la Severin, cu hotărârea ca la cea mai mică mișcare să fim executați. Grație împrejurărilor, hotărârea n-a fost îndeplinită”⁵³.

La Turnu Severin, grupul celor zece este reinstalat în camerele hotelului „Traian”, iar tratamentul lor se înăsprește. Oprescu conștientizează pericolul în care se află abia când primește, pe cale clandestină, o scrisoare în care i se relevă gravitatea situației: fusese adus înapoi la Severin împreună cu ceilalți nouă camarazi de suferință „pentru a fi împușcați ca represalii, în cazul în care ar mai fi continuat activitatea teroristă a partizanilor noștri contra soldaților Puterilor Centrale [...]”. Își putea oricine închipui starea de spirit în care m-am găsit după lectura acelei scrisori, care, totul îmi spunea, era adevărată⁵⁴. Din grupul celor zece, făcea parte, alături de profesorii Oprescu, Ioan Șt. Paulian, Alexandru Resmeriță, și Petre Sergescu, viitorul mare matematician, care ne-a lăsat o mărturie unică despre situația de viață și de moarte în care se găseau aceștia. La 23 de ani, în camera-celulă a hotelului „Traian”, Sergescu își scria testamentul: „Nu-mi pare rău dacă mă omoară nemții, pentru mine. Eu n-am decât să câștig că oricine va putea judeca sălbăticia lor din acest act și va mai vedea că, probabil, aș fi putut însemna ceva în știința căreia m-am dedicat și că numai ei sunt vinovați de oprirea bruscă a lucrărilor mele. Viața n-are decât un singur sens: să ți-o jertfești conștient, clipă cu clipă, pentru împlinirea unei idei. Am voit să fac așa, căutând să aduc oarecare glorie țării mele, dacă mi-ar fi fost în putință, prin lucrările mele matematice. [...] Și apoi mai vine și faptul că mor pentru țară și ce poate fi mai înălțător pentru mine decât să știu că în războiul nostru de întregire mi-am dat și eu prinusul meu, ca urmaș al atâtor generații de eroi. Numai prin sânge se poate ajunge la rezultate trainice și, dacă e nevoie și de al meu, nu-l voi precupeți”⁵⁵. Din fericire pentru captivii de la Hotelul „Traian”, șantajul ocupanților a funcționat și revoltele localnicilor s-au stins, iar viețile prizonierilor a fost cruțate.

Deportarea în Bulgaria și drumul spre Philippopolis

Deși pericolul unei execuții sumare trecuse, situația ostaticilor nu s-a îmbunătățit deloc. Pe parcursul verii, autoritățile de ocupație au decis să lămurească statutul juridic al internaților civili. În septembrie, după scurte interogatorii, aceștia au fost acuzați de sentimente dușmănoase față de armatele și supușii Puterilor Centrale și, fiind declarați periculoși, se hotărăște privarea lor de libertate până la sfârșitul războiului și deportarea lor în Bulgaria⁵⁶. Decizia deportării a fost luată atât pentru civilii internați la hotelul din Turnu Severin, cât și pentru cei rămași la Tismana și în lagărul militar de la Slatina⁵⁷.

Drumul către lagărele din Bulgaria a avut ca popas Bucureștiul, unde prizonierii au fost ținuți la ultimul etaj al Cercului Militar, aflat în acel moment în ultima etapă a construirii. Condițiile erau cele mai stricte în care fuseseră până atunci închiși civilii severineni. Acolo au stat aproape o lună de zile, supuși la grele privațiuni, „într-o închisoare celulară, precum criminalii”⁵⁸. Oprescu își amintește: „Eram cu adevărat în temniță. [...] Doream din toate puterile să fim scoși din acea construcție neterminată, imensă, dar care pentru noi era închisă din toate părțile, în afară de camera pe care fiecare din noi o locuia”⁵⁹.

În timpul săptămânilor petrecute la București, Oprescu a primit în continuare corespondență secretă, în care i se spunea că, de fapt, trimiterea în Bulgaria echivala cu o sentință capitală, Puterile Centrale urmărind distrugerea prizonierilor prin condiții foarte grele de internare. La 50 de ani distanță după această dezvăluire tragică, Oprescu evocă frământările care nu îi mai dădeau pace înainte de plecarea spre Bulgaria: „Cine îmi

⁵² *Ibid.*, f. 135.

⁵³ Tudor Rățoi, Nicolae Chipurici, *op.cit.*, crt. 208, Memoriul profesorului Ioan Șt. Paulian..., p. 226.

⁵⁴ *Ibid.*, f. 136.

⁵⁵ Magda Stavinschi, „Petre Sergescu – o mare personalitate atât de puțin cunoscută nouă azi” în *NOEMA*, vol. XIII, 2014, p. 336.

⁵⁶ Tudor Rățoi, Nicolae Chipurici, *op. cit.*, p. 227; p. 262; p. 275; SJMAN, *loc.cit.*, Declarația lui Iulian Mănăstireanu, comisar de poliție, f. 225; Declarația lui Constantin Nicolau, director al ziarului Alarma Mehedinților, f. 228.

⁵⁷ Tudor Rățoi, Nicolae Chipurici, *loc.cit.*, crt. 243, Declarația ziaristului Iorgu Protopoescu din Turnu Severin cu privire la lipsirea sa de libertate și pagubele materiale suferite din partea autorităților militare de ocupație (1916–1918) și a celor bulgare, p. 257; crt. 245, Declarația lui Tiberiu Popescu din Turnu Severin privind regimul său de ostatic și internat de către autoritățile militare de ocupație, în anii 1916–1918, p. 259.

⁵⁸ *Ibid.*, p. 227; p. 275.

⁵⁹ BNR.AI, *Fragment...*, f. 136.

purta de grijă și găsisese mijlocul pe care trebuie să-l numesc extraordinar, de a-mi trimite știri, mă anunțase printr-o hârtiuță că voi fi trimis în Bulgaria ca să mor, și că acest lucru era așteptat de către autoritățile Puterilor Centrale. Nu-mi puteam închipui nici unul din actele mele, săvârșite nu înainte de a fi închis, dar după ce fusesem închis, să aibă vreo importanță atât de mare, încât să merite din partea dușmanului nostru pedeapsa supremă. Dar pe de altă parte, știam că în acel război, totul era posibil și că inamicul săvârșise crime mai groaznice⁶⁰.

Fig. 3. Cercul Militar din București, Hauptwache, colecția Sorin Nica, Proiectul Photo Historia.

La sfârșitul lunii septembrie, lipsit de provizii și de haine de iarnă, în pragul lunilor friguroase, grupul de civili severineni își începe călătoria spre lagărul de la Philippopolis (Plovdiv-ul de astăzi). Chinuitorul drum cu popasuri la Ruse/Rusciuk și Veliko Târnovo este descris în detaliu de profesorul Paulian⁶¹. Prizonierii au petrecut trei nopți la Rusciuc în localul poliției, unde au fost înghesuite 40 de persoane într-o cameră de 4–5 metri, fără aerisire și fără hrană. Abia a treia zi li s-a permis să cumpere câte ceva prin canalul de contrabandă al santinelor și șefului de post, ocazie cu care ostaticii au avut primul contact cu specula bulgărească: „ni se impune să dăm bacșișuri și schimbarea banilor românești în bulgărești cu scăzământ de 30–40%”. A urmat apoi drumul pe calea ferată, cu opriri în fiecare noapte, cu ostaticii transportați în vagoane de marfă și animale, în care prizonierii erau expuși ploilor, frigului și vântului. În cele din urmă opresc la Veliko Târnovo, de unde, pe o ploaie torențială, urcă șase kilometri pe jos, la deal, pentru a ajunge în lagărul unde vor fi adăpostiți timp de două zile, uzi până la piele, în bordeie în care ploua la fel ca afară. Ajunși în sfârșit în Philippopolis, unde urmau să își petreacă iarna, prizonierii a fost purtați întâi prin oraș pentru a fi supuși insultelor localnicilor, practică menită să îi umilească și mai mult pe captivii inamici.

În fragmentul memorialistic care se păstrează la Biblioteca Națională, Oprescu nu insistă asupra aspectelor neplăcute ale tranzitului spre noul loc de internare. Preferă să le înlocuiască cu interludii descriptive despre peisajele văzute pe drum și despre arhitectura bulgărească din Veliko Târnovo și Bazargic (Dobriciul de astăzi): „Dacă Târnovo exprima un caz rar de arhitectură bulgărească, în excelentele condiții de conservare, Tatar-Bazargicul, după cum îi arată numele, era un târg tătăresc, care, în tot cursul săptămânii constituie un centru comercial important, cu case, cele mai multe împodobite cu stucaturi, și un du-te vino de

⁶⁰ *Ibid.*, f. 136.

⁶¹ Tudor Rățoi, Nicolae Chipurici, *op. cit.*, p. 227.

popor, în cele mai variate costume orientale. Nu numai în Bulgaria, care mai ales în vremea aceea era cu totul lipsită de monumente artistice semnificative, dar în orice parte din orientul Europei, aceste exemplare ar fi fost considerate cu admirație și cu deosebită atenție, din cauza semnificației ce prezentau”⁶². Oprescu a reținut totuși chinul drumului până la Philippopolis, și mai ales porțiunile parcurse pe jos de prizonierii care erau nevoiți să își care singuri bagajele voluminoase: „Mi-aduc aminte, de pildă, de expresia de disperare a lui Sergescu, care luase cu el mai multe cărți decât putea geamantanul lui, și care într-un transport de la un mijloc de comunicație la altul, constând dintr-o distanță de poate doi-trei kilometri, extenuat de greutatea geamantanului ce purta pe umeri, l-a trântit jos disperat, și a spus că preferă să moară decât să continue drumul acela pricinuitor de chinuri. Evident, cum fiecare din noi se găsea în aceeași situație, era imposibil ca unul din noi să se însarcineze cu transportul unei părți din bagajul lui Sergescu. Ne-am oprit însă, ne-am odihnit câțva timp, și cu vorbe blânde l-am făcut să înțeleagă că așa era acum soarta noastră și că era inutil să-și dorească moartea pentru că geamantanul lui era proporțional atât de greu. Să facă un efort de voință, căci locul unde trebuia să ajungem nu mai era prea departe. Și acest episod mi-a rămas în minte ca ceva dureros, din călătoria noastră fără voie în, pe atunci, regatul Bulgariei”⁶³.

Lagărul de la Philippopolis/ Plovdiv

Pentru civilii severineni, inclusiv pentru G. Oprescu, condițiile de arest și internare au cunoscut o pantă descendentă, de la cele asigurate de autoritatea de ocupație în Turnu Severin, Tismana și București, la cele găsite în Bulgaria, la Philippopolis și Golemo Konare. Deși, de-a lungul lunilor petrecute pe teritoriul României, internarea nu fusese deloc ușoară, mai ales din cauza umilințelor la care erau supuși prizonierii de către soldați, civilii români nu au reclamat nimic remarcabil în privința adăpostului și hranei. Însă din momentul în care au fost transportați în Bulgaria, lucrurile s-au schimbat radical, condițiile de internare înrăutățindu-se în mod dramatic.

Existau două motive principale pentru condițiile improprii de trai și tratamentul inuman la care au fost supuși prizonierii români în lagărele din Bulgaria. Primul motiv a fost lipsa de experiență a bulgarilor în administrarea lagărelor de prizonieri de război, fapt ce a dus la dezorganizare și a lăsat loc pentru abuzuri și tratamente discreționare din partea personalului militar. Per total, în timpul Primului Război Mondial, autoritățile bulgare s-au confruntat cu problema organizării, adăpostirii și hrănirii a circa 70 000 de prizonieri militari și 50 000 de civili. Sarcina s-a dovedit a fi copleșitoare pentru o țară mică cu o populație de șape milioane de locuitori și cu o economie preponderent rurală⁶⁴. *Biroului Prizonierilor de Război*, structura bulgară cu atribuții de organizare și supraveghere, era complet depășit de situație și de lipsa acută de personal. Drept consecință, nu exista un mecanism strict prin care *Biroul* să-și exercite controlul asupra celor 21 de lagăre de prizonieri răspândite pe teritoriul Bulgariei, iar faptul că Ministerul de Război de la Sofia avea în administrația centrală doar 35 de angajați responsabili cu problema prizonierilor nu făcea decât să amplifice disfuncționalitățile⁶⁵. Al doilea motiv pentru tratamentul aspru aplicat captivilor severineni avea de-a face cu motivațiile naționaliste și sentimentul revanșard resimțit de națiunea bulgară față de români după Al Doilea Război Balcanic, amplificat în 1916 de intrarea României în război de partea Antantei. De altfel, tratamentul diferențiat și abuziv aplicat românilor și sârbilor prizonieri în Bulgaria, spre deosebire, bunăoară, de cel aplicat francezilor și englezilor, este bine documentat în literatura de specialitate. Pe de altă parte, soarta civililor români internați în lagărele bulgărești, în jur de 200 de persoane în total, este puțin cunoscută, cercetările vizând, până în momentul de față, mai ales soarta prizonierilor militari⁶⁶. De aceea, cazul civililor români rămâne unul marginal, mai ales dacă este să îl comparăm cu cel al civililor sârbi: peste 37.000 de persoane internate⁶⁷ ca urmare a ocupației de către armatele bulgare a teritoriilor locuite de sârbi în Balcani. Însă indiferent de numărul mai mare sau mai mic de prizonieri civili, dramele individuale rămân, iar

⁶² BNR.AI, *Fragment...*, f. 136.

⁶³ *Ibid.*, f. 139.

⁶⁴ Rumens Cholakov, *Prisoners of War in Bulgaria during the First World War*, Cambridge University, 2012 (dissertation manuscript), p. 13–16.

⁶⁵ *Ibid.*, p. 13–18.

⁶⁶ Numărul exact nu este cunoscut, dar, potrivit statisticilor disponibile, în Bulgaria au fost internați în jur de 32 000 de militari români, ofițeri și soldați. În cazul civililor, numărul lor a fost de aproximativ 200 de persoane internate în lagărele bulgărești cf. *Ibid.*, p. 13.

⁶⁷ *Ibid.*

la sfârșitul războiului, toți severineni repatriați au relatat într-un glas experiența traumatizantă a lagărelor bulgărești și au vorbit despre gravele urmări ale acestora asupra sănătății lor fizice și psihice.

Lagărul de la Philippopolis se afla în afara orașului, la sud de acesta, într-o zonă de coline cu pomi fructiferi. Aici erau concentrați prizonierii francezi și englezi capturați în prima parte a războiului, alături de care a fost instalat și grupul din care făcea parte Oprescu. Fiind vorba de un grup de civili, acesta făcea notă distinctă, restul francezilor și englezilor purtând cu toții uniforme militare⁶⁸. Conviețuirea cu prizonierii englezi dar, mai ales, cu cei francezi, „care ne-au și învitat de câteva ori la serbările organizate de ei în lagăr”⁶⁹, îi ridica moralul lui Oprescu: „nu ne credeam cu totul în afară de lumea civilizată a Europei”⁷⁰. Grupul civililor români îl cuprindea și pe artistul caricaturist Nicolae Petrescu-Găină, la rândul său deportat de către autoritățile de ocupație. În lagărele de la Philippopolis și Golemo Konare, acesta a realizat o serie de acuarele: portrete, inclusiv portrete ale lui G. Oprescu, autoportrete și caricaturi cu oameni politici, care se păstrează la Cabinetul de Stampe al Bibliotecii Academiei Române (vezi Fig. 6–9)⁷¹.

Fig. 4. Prizonieri francezi la Philippopolis, 1917, BAR.

Condițiile de internare nu erau bune, însă față de ce avea să-i aștepte la Golemo Konare și față de restul lagărelor de pe teritoriul Bulgariei, cele de la Philippopolis deveneau mai mult decât tolerabile. De altfel, lagărul de la Philippopolis avea un statut special în circuitul lagărelor bulgărești. Era un fel de *lagăr de propagandă* sau *lagăr model*, folosit de autorități pentru a demonstra că își tratează prizonierii în conformitate cu standardele internaționale. Era cel mai salubru lagăr de prizonieri și era locul unde erau ținuți cu precădere prizonierii militari englezi și francezi⁷². Însă, condițiile de locuire din lagăre nu erau în totalitate reprezentative pentru calitatea vieții prizonierilor, deoarece aceștia nu petreceau întreaga perioadă de internare în lagărul de care aparțineau. Și asta pentru că prizonierii erau trimiși la diverse munci în localități din împrejurime, unde se organizau tabere cu adăposturi improvizate⁷³. La rândul lor, civilii

⁶⁸ BNR.AI, *Fragment...*, f. 138.

⁶⁹ *Ibid.*, f. 142.

⁷⁰ *Ibid.*, f. 141.

⁷¹ Datorez redescoperirea acestei serii de caricaturi lui Adrian-Silvan Ionescu, căruia îi mulțumesc pe această cale.

⁷² Rumén Cholakov, *Prisoners of War...*, p. 21.

⁷³ *Ibid.*, p. 29.

severineni au fost mutați de la Philippopolis la Golemo-Konare, însă în cazul lor nu există mărturii sau indicii că ar fi fost folosiți ca forță de muncă de către bulgari.

La Philippopolis, în baraca în care locuia Oprescu erau amenajate paturi suprapuse câte două, cu cele de sus libere, deoarece spațiul nu era ocupat la capacitate. Imediat după instalare, Oprescu și ceilalți severineni au constatat că paturile erau infestate cu insecte, lucru care le făcea internarea și mai chinuitoare. Dacă prizonierii francezi și englezi puteau face periodic igienizări ale spațiilor de dormit pentru că primeau insecticide, același lucru nu era valabil și pentru românii care sufereau, mai ales noaptea, astfel că ajunseseră să doarmă doar în timpul zilei, când se întindeau pe jos, unde insectele nu îi atacau: „cât am stat la Plovdiv, am fost supuși ploșnițelor, într-un fel pe care nu mi l-aș fi putut imagina cu putință”⁷⁴.

La capitolul hrană, lucrurile stăteau la fel de rău. Masa zilnică a prizonierilor consta într-o bucată de pâine și o porție de ciorbă de ardei iute, de care își aminteau cu groază toți prizonierii care au fost internați în lagăre din Bulgaria. Pentru a-și suplimenta porțiile total insuficiente asigurate de administratorii lagărului, prizonierii puteau cumpăra de la speculanții bulgari brânză și ouă, care erau totuși foarte scumpe și greu de achiziționat pentru niște oameni care fuseseră internați cu foarte puțin bani la ei. La sfârșitul captivității Oprescu slăbise 18 kilograme din cele 80 pe care le avea în 1916⁷⁵, iar Sergescu se întorcea la Turnu Severin cu sănătatea ruinată și cu 28 de kilograme în minus⁷⁶. De altfel, toți prizonierii repatriați povesteau cu groază despre foamea suferită în Bulgaria și raportau numeroase probleme de sănătate cauzate de condițiile în care fuseseră internați. După spusele lui Oprescu: „Eram astfel reduși la foame zilnică. Și dacă am fi analizat, am fi văzut că la o scădere a greutatei forțelor fizice, se adăuga și o slăbire a celor intelectuale, în așa fel, încât când eram aproape de terminarea captivității, am simțit cum memoria mea slăbise considerabil”⁷⁷.

Iar dacă nu ar fi fost suficiente condițiile precare de trai pe care erau nevoiți să le îndure, la acestea se adăugau și relele tratamente aplicate de comandantul și santinelele bulgare. Despre taxele pe care le pretindeau aceștia au amintit toți cei internați în Bulgaria. Ioan Șt. Paulian declara că, pe lângă faptul că prizonierii români civili plăteau pâinea, sarea și lemnele⁷⁸, aceștia erau practic jefuiți de soldații bulgari prin intermediul bacșișurilor pe care le cereau⁷⁹. Și Tiberiu Popescu, comisar de poliție în Turnu Severin, amintea că bacșișurile erau la ordinea zilei: „Vai de acei care nu dispuneau să dea atât germanilor, cât și bulgarilor”⁸⁰. Însă infinit mai gravă decât stoarcerea de bani a internaților erau abuzurile psihice și fizice la care aceștia erau supuși. Paulian povestea că privațiunile și suferințele au întrecut orice închipuire⁸¹ și că unii internați au fost bătuți cu bestialitate de soldații bulgari, din care cauză unul din ei a și murit⁸². Ziaristul Iorgu Protopopescu vorbea în 1918 despre regimul barbar pe care l-a îndurat în Bulgaria⁸³ iar comisarul de poliție Tiberiu Popescu mărturisea, la revenirea în țară, că de-a lungul internării sale a suferit aproape zilnic insulte și silnicie din partea soldaților germani și bulgari⁸⁴. La rândul său, V. Ionescu, dirigintele poștei din Turnu Severin și șeful cenzurii din Mehedinți relatează că în Bulgaria a fost tratat mai rău decât cel din urmă criminal⁸⁵ iar Ștefan Bunghetianu, șeful poliției din Turnu Severin, considera că, deși a rămas grav bolnav și inapt pentru muncă, a fost minune dumnezeiască că a scăpat cu viață⁸⁶.

Și G. Oprescu a ieșit marcat din lagărul de la Philippopolis. Coșmarul trăit de el aici a fost provocat de ostilitatea pe care a căpătat-o față de el comandantul lagărului. Se pare că totul pornise de la o neînțelegere: „Comandantul lagărului nostru era un tânăr «magistrat», și accentuez profesia acestuia, mobilizat, și care la tot pasul se credea obligat să ordone pedepse. În lagărul nostru era începutul primăverii și, fiindcă ne găseam

⁷⁴ BNR.AI, *Fragment...*, f. 139–140.

⁷⁵ *Ibid.*, f. 140.

⁷⁶ Tudor Rățoi, Nicolae Chipurici, *op. cit.*, crt. p. 265.

⁷⁷ BNR.AI, *Fragment...*, f. 141.

⁷⁸ Tudor Rățoi, Nicolae Chipurici, *op. cit.*, p. 227.

⁷⁹ *Ibid.*, p. 228.

⁸⁰ *Ibid.*, p. 259

⁸¹ *Ibid.*, p. 227

⁸² *Ibid.*, p. 228; SJMAN, *Ioc.cit.*, Declarația Anei P. Rogoveanu cu privire la soțul ei care a murit în lagărul din Philippopolis, în Bulgaria, f. 278.

⁸³ Tudor Rățoi, Nicolae Chipurici, *op. cit.*, p. 256.

⁸⁴ *Ibid.*, p. 259

⁸⁵ *Ibid.*, crt. 215, Declarația lui V. Ionescu, dirigintele poștei din Turnu Severin, privitoare la pagubele și privațiunile suferite din partea autorităților militare de ocupație germane în anii 1916–1918, p. 266.

⁸⁶ *Ibid.*, crt. 258, Declarația lui Ștefan Bunghetianu, șeful poliției din Turnu Severin, privitoare la pagubele și represiunea suferite din partea autorităților militare de ocupație în anii 1916–1918, p. 277.

într-o regiune din sudul continentului, începuse să fie cald. Umblam fără pălărie, ceea ce supără grozav comandantul lagărului. El considera că faptul că nu purtam pălărie era cauzat de dorința mea de a nu-l saluta cum se cuvine, reverențios, cum ar fi dorit el. Îl salutam totdeauna, aplecându-mi capul. Dar aceasta i se părea un semn de puțin respect față de gradul lui, și într-o zi, mă cheamă în biroul lui și mă întreabă, într-o franțuzească stricată, de ce nu-l salut. Eu i-am răspuns că se înșală, l-am salutat totdeauna aplecând capul. Mi-a ripostat că aceasta nu era destul, și că mă condamnă să fiu bătut cu vergile⁸⁷.

Fig. 5. Actor francez în lagărul de la Philipopolis, 1917, BAR. Dedicția „Souvenir du concert Français du 10 Novembre 1917 au Camp de Philippopolis (Bulgarie) À Monsieur Oprescu en souvenir de ma grande affection et des souffrances endurées ensemble”.

Bătaia cu vergi era o pedeapsă foarte grea, pe care Oprescu o văzuse aplicată altor prizonieri. Brutalitatea bătăii îi făcea pe prizonierii pedepsiți să leșine de durere. Pedepsele erau aplicate de obicei după masă, iar în orele care s-au scurs până după ceasul amiezii, G. Oprescu intrase „într-o stare de spirit soră cu moartea”⁸⁸. Ce nu știa el era că tânărul comandant revenise asupra pedepsei, însă tocmai pentru a-l

⁸⁷ BNR.AI, *Fragment...*, f. 141–142.

⁸⁸ *Ibid.*, f. 142.

demoraliza pe Oprescu nu îi comunicase și lui decizia. Comandantul anticipase probabil că știrea despre o pedeapsă, atât de aspră și fără merit, îndreptată asupra unui civil va ajunge cu siguranță, prin intermediul englezilor și francezilor, în presa străină sau la Crucea Roșie, riscând să devină „incidentul directorului de liceu bătut cu vergi”. Astfel, comandatul, transformând pedeapsa în teroare psihologică, îl pune pe Oprescu să își aștepte pedeapsa toată noaptea lângă o ladă, pe care, în mod amenințător, erau rezemate vergile cu care erau bătuți prizonierii: „De fapt, pedeapsa nu a fost executată, dar chinul meu moral, în așteptarea bății, rămăsese și a durat mai mult decât chinul bății”⁸⁹. Întâmplarea l-a tulburat atât de adânc pe Oprescu, încât chiar și după cinci decenii de la incident, el continua să își amintească cu amărăciune și ciudă de sadismul comandantului de la Philippopolis: „nu puteam uita că un om, în calitatea mea de director al unui liceu important din Țara Românească, cunoscut pentru unele din lucrările sale și cu renume în țara mea, am putut să fiu amenințat ca un vagabond de stradă sau ca un borfaș, de vergile unui tinerel, neispravit la trup și la minte, care se întâmpla să fie magistrat în țara sa de origine. Atâta umilință nu-mi puteam închipui într-o epocă ca cea pe care o trăiam. Ce făcusem ca să merit vergile acestui neghiob înfumurat? Îl salutăm dând din cap, și nu cu pălăria în mână, cum ar fi dorit el, așa încât să se marcheze importanța pe care o avea în momentul în care-l salutăm”⁹⁰.

Lagărul de la Golemo Konare

Primăvara lui 1918 le-a adus civililor români transferul de la Philippopolis la Golemo Konare (Saedinie de azi, t.n. *Unirea*), un sat aflat la circa douăzeci de kilometri distanță. Mutarea a fost percepută de aceștia, inclusiv de Oprescu, ca pe o precarizare și mai pronunțată a statutului lor, profesorul Paulian și Petre Sergescu numind lagărul de la Golemo Konare „lagăr de pedeapsă”⁹². Civiii severineni vor rămâne internați aici până la începutul verii lui 1918, repatrierea lor fiind hotărâtă după Pacea de la Buftea-București. În unele cazuri au continuat să existe transporturi dus-întors ale prizonierilor între Philippopolis și Golemo Konare, cum s-a întâmplat cu Ioan Șt. Paulian, care povestește că a fost mutat de șapte ori între cele două lagăre, fiecare drum costându-l cel puțin 100–200 lei taxe pentru soldații care îl însoțeau⁹¹.

Condițiile de internare de la Golemo Konare erau complet improprii și nu respectau nici unul dintre standardele impuse de convențiile internaționale. Prizonierii erau ținuti într-o moară, în bulgărește „melniță” (мельница). Era construit din scânduri, prin care pătrundeau ploaia și vântul, fără surse de încălzire⁹² și cu podeaua tot din scânduri, cu goluri între ele⁹³.

Mâncarea, la fel ca la Philippopolis consta în ciorbă de ardei iute și pâine. De două ori, însă, internații au avut alt meniu. Prima oară, chiar în ziua în care au ajuns la Golemo Konare, atunci când proprietarul morii, un bulgar înstărit, i-a invitat la masă pe captivi, unde a servit o ciorbă cu carne, una din puținele mese consistente din timpul prizonieratului⁹⁴. A doua ocazie în care prizonierii au putut să se bucure de o masă decentă a fost prilejuită de o întâmplare bizară. Comandatul lagărului, un sergent major, fură o oaie dintr-o turmă care păștea în preajmă și o vinde românilor, care o fac friptură. Ciobanul păgubit a făcut reclamație, responsabil pentru găsirea vinovatului fiind chiar comandantul, care în urma anchetei a concluzionat că nu îi poate găsi pe hoți⁹⁵. Dincolo de aceste două mese speciale, internații erau supuși zilnic la meniul cu ciorbă de ardei iute, fiind nevoiți să și-l suplimenteze cumpărând, pe bani mulți, câte un ou, puțină brânză sau pastramă⁹⁶.

Condițiile de trai și starea de subnutriție cronică nu erau singurele riscuri la care era expusă sănătatea civililor de la Golemo Konare. Un episod dramatic din anii prizonieratului a fost declanșarea epidemiei de tifos exantematic adusă aici de sârbii care erau prinși în pădurile din împrejurimi și introduși în lagăr fără nici un fel de carantină. Deși prizonierii sârbi nu erau adăpostiți în hambarul unde locuiau Oprescu și ceilalți severineni, cu toții împărțeau spațiile comune, ceea ce a dus la izbucnirea epidemiei⁹⁷. Chiar și după ce învățătoarea din Golemo Konare a înștiințat asupra situației și a protestat față de condițiile în care erau ținuti prizonierii sârbi și români, autoritățile bulgare au rămas indiferente și nu au luat măsurile ce se impuneau în

---

⁸⁹ *Ibid.*

⁹⁰ *Ibid.*, f. 149.

⁹¹ *Ibid.*, p. 228

⁹² *Ibid.*

⁹³ BNR.AI, *Fragment....*, f. 143.

⁹⁴ *Ibid.*

⁹⁵ *Ibid.*, f. 145.

⁹⁶ *Ibid.*, f. 143.

⁹⁷ *Ibid.*, f. 144.

astfel de cazuri⁹⁸. Igiena deficitară a fost o problemă cronică, complet scăpata de sub control în toate lagărele bulgărești. Dacă lagărul de la Plovdiv era și din acest punct de vedere unul model, în lagărele din restul țării prizonierii sufereau în condiții mizere. Lipsa oricăror precauții sanitare, latrinele în aer liber, lipsa apei și a săpunului pentru igiena personală și spălatul hainelor, barăcile aglomerate, infestarea cu paraziți creau condițiile perfecte pentru răspândirea epidemiilor de tifos, dizenterie și malarie⁹⁹.

La Golemo Konare, văzând că situația devenea din ce în ce mai disperată și că nimeni nu le va veni în ajutor, Oprescu le propune internaților din hambar câteva măsuri de prevenire a îmbolnăvirii: cumpărarea de petrol și fricționarea cu petrol, ca metodă de ucidere a microbilor, urmată de fierberea hainelor și a obiectelor personale pentru o igienizare temeinică. Drept urmare, captivii din grupul lui Oprescu se organizează și reușesc să se țină la adăpost de epidemia care făcea prăpăd în restul lagărului¹⁰⁰, rupând, în același timp, orice contact cu prizonierii sârbi¹⁰¹. Astfel, datorită capacității lui de mobilizare și organizare, Oprescu devine un fel de lider neoficial al grupului.

În afara situației-limită creată de epidemia de tifos și în ciuda suferințelor zilnice cauzate de condițiile de trai și hrană, de-a lungul lunilor petrecute la Golemo Konare, Oprescu și-a ocupat timpul cu două activități preferate: desenatul și cititul. La începutul ocupației, când fusese internat, Oprescu își luase în bagaj un mic caiet de schițe. Își făcuse acest obicei în timpul convalescenței sale de tuberculoză. Fiindu-i permis uneori să se plimbe prin împrejurimile lagărului, lui Oprescu îi plăcea să își ia caietul cu el și să deseneze în aer liber¹⁰². De asemenea, își luase cu el și câteva volume de autori latini și dicționarul lui Ioan Nădejde, „pe care numai eu știu cum le-am putut duce cu mine, care au fost satisfacția mea în momentele teribile pe care le-am petrecut ca pedepsit în Bulgaria”¹⁰³. Astfel că atunci când timpul și condițiile îi permiteau, Oprescu se ocupa de studierea limbii latine pe care, înainte de război, nu prea o stăpânea. „Ieșind din lagărul de pedeapsa de la Golemo-Konare, după lunile de temniță, eram cu tot atâtea kilograme mai puțin câte luni petrecusem arestat (18), dar știam care erau cele mai bune opere de autori latini, citite în original”¹⁰⁴.

Repatrierea

Prizonierii români din Bulgaria încep să fie repatriați în luna mai 1918, după semnarea Tratatului de Pace de la București. Procesul repatrierii prizonierilor români din Bulgaria a fost unul destul de rapid iar cazul lor rămâne unul fericit, dacă ne gândim la repatrierea extrem de greoaie a celor 500.000 de combatanți ai Puterilor Centrale din Siberia și Asia Centrală, care au rămas în captivitate pe tot parcursul Războiului Civil Rus, revenind acasă abia între 1920–1922¹⁰⁵.

Drumul civililor severineni înapoi către România a trecut din nou prin Rusciuc și Giurgiu, unde au fost expuși timp de trei zile aceluiași regim aspru de tranzit ca și la venirea în Bulgaria¹⁰⁶. Sunt aduși, în cele din urmă, la București iar, în așteptarea îndeplinirii formalităților de eliberare, sunt strânși în curtea dinspre Calea Griviței a Școlii de Poduri și Șosele¹⁰⁷. Acolo internații au fost ținuți timp de cinci săptămâni, până la începutul lunii iulie 1918¹⁰⁸. „Am fost informați că, dacă cineva dorește să ne vorbească, poate s-o facă din stradă, adică chiar această întâlnire să rămână cu aerul unei toleranțe binevoitoare din partea autorităților”¹⁰⁹. Cândva în acest interval, Oprescu a fost vizitat de Aristia Ionescu-Mihăești, mama bunului său prieten, Constantin Ionescu-Mihăești. Căutându-l pe Oprescu după gratii, s-a uitat la el, însă atât de slăbit și de schimbat fusese acesta de captivitate, încât doamna Ionescu-Mihăești nu l-a recunoscut. Când în sfârșit și-a dat seama că îl are în fața ochilor pe *Georgică*, a început să plângă. „Este cel mai emoționant episod din captivitatea mea”¹¹⁰.

---

⁹⁸ *Ibid.*, f. 145.

⁹⁹ Rumen Cholakov, *Prisoners of War...*, p. 31–31.

¹⁰⁰ BNR.AI, *Fragment...*, f. 144.

¹⁰¹ *Ibid.*, f. 145.

¹⁰² *Ibid.*, f. 146.

¹⁰³ *Ibid.*, f. 147.

¹⁰⁴ *Ibid.*

¹⁰⁵ Alon Rachamimov, „World War I – Eastern Front” în Jonathan F. Vance (ed.), *op.cit.*, p. 452.

¹⁰⁶ Tudor Rățoi, Nicolae Chipurici, *op.cit.*, p. 228.

¹⁰⁷ BNR.AI, *Fragment...*, f. 148.

¹⁰⁸ Tudor Rățoi, Nicolae Chipurici, *op.cit.*, p. 228.

¹⁰⁹ BNR.AI, *Fragment...*, f. 149.

¹¹⁰ *Ibid.*, f. 148.

Fig. 6. Nicolae Petrescu-Găină, Portretul lui G. Oprescu la Philippopoli (Plovdiv), 1918, BAR.

Fig. 7. Nicolae Petrescu-Găină, Portretul lui G. Oprescu în captivitate, cca. 1918, BAR.

Fig. 8. Nicolae Petrescu-Găină, Autoportret (Caravana), BAR. Dedicăția: „D-lui G. Oprescu. Amintire de la Golemo Konare. N. Petrescu. Martie 1918.”

Fig. 9. Nicolae Petrescu-Găină, Autoportret din timpul internării la Golemo Konare, BAR.

Dedicăția: „D-lui Profesor Oprescu în semn de deosebită considerațiune și afecție și spre aducere aminte de mizeria petrecută aici. N. Petrescu, 1917-1918. (Golemo-Konare)”

După ce, în sfârșit, a fost eliberat din custodia autorităților de ocupație, Oprescu și-a petrecut lunile de vară și toamnă în îngrijirea familiei Ionescu-Mihăești/Duca. A fost găzduit întâi în casa din București a familiei iar, spre sfârșitul verii, s-a mutat la via lui Andi Duca, fratele lui Constantin Ionescu-Mihăești, unde Oprescu s-a putut reface complet¹¹¹. A rămas acolo așteptând încheierea definitivă a războiului iar rezultatele Păcii de la Versailles, favorabile României¹¹², au fost resimțite de Oprescu drept o revanșă, mai ales asupra Bulgariei, de pe urma căreia suferise cel mai mult ca internat civil. Așa s-a încheiat probabil perioada cea mai grea din viața lui Oprescu, care a început în 1916 cu internarea sa în spital pentru tuberculoză și s-a continuat cu calvarul captivității bulgărești¹¹³.

---

¹¹¹ *Ibid.*, f. 149.

¹¹² *Ibid.*

¹¹³ Le adresez mulțumiri pentru ajutorul prețios în documentare doamnei Alina Screciu și domnului Tudor Rățoi de la Serviciul Județean Mehedinți al Arhivelor Naționale și doamnelor Mihaela Manolache și Anca Andreescu de la Serviciul Colecțiilor Speciale al Bibliotecii Naționale a României. Pentru materialul fotografic le mulțumesc domnilor Emanuel Bădescu de la Biblioteca Academiei Române și domnului Sorin Nica, iar pentru foarte utilele comentarii și sugestii le rămân recunoscătoare domnilor Marian Țuțui și Adrian-Silvan Ionescu..